

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DOVEDNOSTNÍ VÝUKY A INOVACE STUDIA

PROJEKT „DLOUHODOBÉ PARTNERSTVÍ VÝZKUMU, PRAXE A VÝUKY PRÁVA“
reg. č. CZ.1.07/2.4.00/17.0044, Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Profesní etika právníků v praxi

poznámky z meziprofesionálního diskusního fóra

Tento materiál je výstupem meziprofesionálního diskusního fóra Profesní etika právníků v praxi, které v rámci projektu Dlouhodobé partnerství výzkumu, praxe a výuky práva (reg.č. CZ.1.07/2.4.00/17.0044) uspořádaly dne 25. března 2014 společně Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně a Pro bono aliance.

Diskusní fórum proběhlo ve dvou částech. Jako první se odehrála pracovní diskuse přizvaných odborníků z různých právních profesí a poté proběhla panelová diskuse za účasti studentů a dalších zástupců odborné veřejnosti.

Pracovní diskuse se zúčastnili prof. Jan Kuklík (PF UK), JUDr. Kateřina Šimáčková (Ústavní soud ČR), Mgr. Daniela Zemanová (NSS), JUDr. Ing. Filip Dienstbier (PF UP), JUDr. Maxim Tomoszek (PF UP), Mgr. Vítězslav Dohnal (PBA, advokát), Petr Kutílek, M.A. M.S. (PBA), Mgr. Jan Petrov (Justiční akademie), JUDr. David Kosař, Ph.D. (PF MU), Mgr. Pavel Pořízek (Kancelář VOP), Mgr. Pavol Žilinčík (Právnická fakulta Trnavské univerzity), JUDr. Martin Škop (PF MU).

Na základě obou částí diskusního fóra připravila Pro bono aliance souhrnné poznámky, které následně dostali k doplnění a revizi účastníci pracovní diskuse.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

K pojmu profesní etika

Pojem profesní etika může být zavádějící, když může vést ke směšování s obecnými morálními pravidly. Takové pojetí pak vede k závěrům, podle nichž je nejdůležitější, abychom se k sobě chovali slušně a dále k odmítání profesní etiky s tím, že dospělého člověka už slušnosti nenaučíme.

Pod pojmem profesní etika je třeba rozumět zejména kodifikované standardy řádného výkonu jednotlivých právnických profesí. To současně nevyklučuje zahrnovat pod profesní etiku také úvahy týkající se vztahu profesní a obecné etiky, hledání hranic mezi právně postižitelným nesprávným výkonem právní profese a jednáním nevhodným či nežádoucím, ovšem právem nesankcionovaným. Do tohoto okruhu je možné též zařadit téma vztahu jednotlivých profesí k naplňování ideálu právního státu.

Ve smyslu řádného výkonu právnických profesí se v zahraničí někdy užívá místo termínu profesní etika označení profesní zodpovědnost, resp. zodpovědný výkon právnických profesí.

V zahraničí se v případě profesní etiky v užším smyslu často zdůrazňuje, že pravidla profesní etiky nelze vynucovat prostřednictvím disciplinárních či jiných postihů. V případě České republiky je např. etický kodex advokátů spíše souborem pravidel pro řádný výkon profese a podléhá kárné odpovědnosti. Podobného druhu jsou pravidla pro výkon funkce soudce obsažená v zákoně o soudech a soudcích.

Dále existují etické kodexy, které nejsou soubory závazných norem, ale doporučením pro členy dobrovolných sdružení. Např. Etické zásady chování soudce schválené Soudcovskou unií ČR. Etické kodexy si přijímají také některé instituce, např. Kancelář Veřejného ochránce práv nebo právnícké fakulty. Jejich vynutitelnost je spojená s provázáním s pracovněprávními vztahy.

O nezávazných etických kodexech se často mezi adresáty moc neví, natož, aby se uplatňovaly v praxi.

Zajímavý je kanadský model, kdy soudci mohou „etické komisi“ klást konkrétní dotazy a žádat doporučení, jak se zachovat v konkrétní situaci, kdy si eticky správným postupem nejsou jisti. Pokud následně respektují doporučení komise, je to důvodem pro zproštění odpovědnosti.

V rámci širšího pojetí profesní etiky by se daly rozdělit 3 úrovně:

- základní pravidla pro všechny
- fungování právníka v jednotlivé profesi
- širší etika – právní éthos, vztah právníka ke spravedlnosti apod.

Obecná profesní etika a etika jednotlivých profesí

Některá pravidla mohou být stejná i pro neprávnícké odborné profese. Je možné se inspirovat např. u lékařů či novinářů (inspirovat ve smyslu obsahu jejich etických pravidel).

U některých právníckých profesí je součástí pravidel i požadavek na slušné a čestné vystupování všeobecně, nikoliv jen v rámci výkonu profese. Tento požadavek se odvíjí od nároku na důvěryhodnost jednotlivce a instituce, kterou reprezentuje.

Některá profesní pravidla jsou stejná pro všechny profese, přestože mohou mít různá označení či projevy. Např. nestrannost důležitá v justici má v případě advokacie podobu pravidel pro omezení střetu zájmů, u úředníků se projevuje v institutu podjatosti apod.

Pro všechny profese je společná např. povinnost mlčenlivosti.

Rozdílná je např. možnost veřejného prezentování politických názorů, která je u soudců velmi omezená, u advokátů jde víceméně o individuální rozhodnutí (i zde však zřejmě musí zvážit, zda svým veřejným politickým angažmá nepostupuje v rozporu se zájmy svých klientů).

advokáti

U advokátů se klade velký důraz na pravidla vztahu mezi advokátem a klientem, mezi advokáty navzájem a advokátem a profesní komorou. Menší pozornost se věnuje pravidlům, která mají přispívat k tomu, aby advokáti přispívali k řádnému fungování právního státu. Např. se zapomíná na zákaz, aby advokáti soudu lhali nebo mu vědomě předkládali nepravdivé důkazy. To je spojeno rovněž s potřebou uchování si nezávislosti advokáta rovněž na vlastním klientovi (ve smyslu schopnosti a možnosti korigovat požadavky klienta, resp. některé požadavky odmítnout).

V advokátní praxi je důležité také téma nastavení odměny za práci advokáty (nejdůležitější je informovat srozumitelně a komplexně o odměně za služby a současně o rizicích neúspěchu ve věci). Dále lze poukázat na tenkou hranici mezi přípustným tlakem na protistranu a trestným činem vydírání.

soudci

Jedním z etických dilemat soudců může být situace, kdy mají pocit, že je v rozporu právo a spravedlnost. Dalším je možnost řešit právní problémy svých blízkých (zastupovat je).

V justici je nezbytné neřešit jen etické standardy soudců, ale i další osob podílejících se na rozhodování, např. asistentů či vyšších soudních úředníků. Důležitá je zde i otázka výběru asistentů. Z hlediska transparentnosti by bylo velmi žádoucí znát i jména asistentů, kteří se na přípravě rozhodnutí podíleli.

U soudců je důležité téma mediálního vystupování, resp. veřejné obhajoby rozhodnutí či postupu. Přístupy se liší v jednotlivých zemích. Na Slovensku není veřejné vystoupení soudce obvyklé. V mnoha zemích platí princip, že soudce hovoří prostřednictvím svých rozhodnutí a jejich odůvodnění. Podmínkou ovšem je, aby rozhodnutí bylo kvalitní, srozumitelné,

podrobné a ihned veřejně dostupné. Na druhou stranu v zemích s nízkým právním vědomím a nízkou důvěrou v justici je vhodným aby soudce nebo soud (tiskový mluvčí) rozhodnutí vysvětlil laické veřejnosti tím, že z něj vybere nejpodstatnější body a popíše je neodborným jazykem.

Sporná je účast soudce na dalších veřejných debatách. Soudce má mít schopnost sebereflexe: ne každý soudce je schopen dobře a věcně vystupovat před širší veřejností nebo v médiích. Soudce, který to umí, může prospět svému stavu. Pokud ne, má odkázat na mluvčího. Je vhodné ponechat rozhodnutí na individuální volbě soudce. Soudce ovšem nesmí sám aktivně oslovovat média.

V prostředí ČR rozhodně chybí, aby rozhodnutí soudů vysvětlovala a komentovala akademická obec.

vyučující

U vyučujících právnických fakult může být otázkou, do jaké míry vyučující předává „objektivní“ akademické poznání a do jaké míry svůj osobní názor. Etické problémy se mohou často týkat hodnocení studentů (zkoušení) tak, aby vyučující „měřil všem stejným metrem“.

vzájemná úcta v. vzájemná kritika

U profesí, které jsou vykonávány jako svobodná povolání nebo svého druhu podnikání, jsou navíc důležitá pravidla vztahu mezi příslušníky téže profese a pravidla férové soutěže. V této souvislosti se vyskytuje problém kritiky jiného člena stavu v kontrastu s požadavkem vzájemné úcty a slušnosti.

odbornost

Zodpovědný výkon všech profesí je spojen také s otázkou odbornosti. Požadavek na odbornost není možné zlehčovat s odkazem na to, že každý má právo na odlišný právní názor. Jako jiný právní názor je nutné posuzovat výsledek přezkoumatelné myšlenkové činnosti (řádná metodologie), nikoliv opomenutí nebo povrchního úsudku.

Požadavek odbornosti nesmí vyústit v postihování právníků prosazujících nové myšlenky, změny v judikatuře apod.

V souvislosti s (ne)odborností soudců může být zajímavá úvaha, zda je horší soudce úplatný nebo soudce odborně nezpůsobilý. Na jednu stranu úplatný soudce není uplacen ve všech případech a v těch neuplacených rozhoduje dobře. Odborně nezpůsobilý rozhoduje špatně vždy. Na druhou stranu úplatný soudce znamená zásadní narušení důvěryhodnosti celého systému.

nerozhodnost a nečinnost

Velkou chybou je i nečinnost, absence výkonu. Nečinnost a průtahy v řízení jsou nečastější provinění soudců. Pokud je soudce nerozhodný (není schopen v reálném čase vydat rozhodnutí), je to velký etický problém. Rychlost rozhodnutí je zejména o soudů prvního

stupně minimálně stejně důležitá, jako jeho správnost. Je ovšem možné každý měsíc rozhodnout dobře a rychle 70-80 případů? Jak to je v případě, kdy soudce tráví významnou část své pracovní doby přednáškovou činností.

Následky porušení profesních pravidel musí zohledňovat množství různých faktorů. Důležitá je zejména intenzita porušení, jeho následky, úmysl/nedbalost, opakování či soustavnost, osobní poměry na obou stranách apod. Mnohem přísněji by mělo být trestáno jednání, které směřuje úmyslně proti základům řádného výkonu profese – např. úmyslný střet zájmů poškozující klienta, vědomá podjatost soudce směřující k nesprávnému rozhodnutí apod.

kompence

Při výkonu jednotlivých profesí je důležitá otázka kompenzace újmy (náhrada škody) při porušení profesních pravidel. U soudů do jisté míry může dojít k nápravě v rámci opravných prostředků. Na druhou stranu, na soudce je potřeba klást přísnější požadavky. Soudce je ústavním orgánem, měl by to být elitou právníckého stavu.

U advokátů sice existuje jasně deklarovaná odpovědnost (krytá navíc pojištěním), velká část klientů se však nikdy žádné kompenzace domáhat nebude. Důvodem je nedostatek informací, nedostatek odvahy, nedostatek financí apod.

Jak učit etiku

Etiku se člověk naučí nejlépe, když přemýšlí o svých vlastních etických dilematech. Když vyučující mluví o etických rozměrech své práce, studenti o etice svého studia. Je příliš snadné mluvit o etice, dokud člověk není sám vystaven konkrétním výzvám.

Je velmi vhodné ilustrovat pravidla na konkrétních případech.

Při výuce profesní etiky jde zejména o zvyšování citlivosti k etickým problémům tak, abychom si byli vůbec schopni problému v reálném výkonu právní profese všimnout.

Výuka formou seminářů není jedinou ani nejlepší možností. Pro studenty může být daleko lepší zažít si etická dilemata třeba v právní klinice či při jiných metodách praktické výuky práva.

Je důležité, aby studenti již v průběhu právnických studií slyšeli, že nemusí dělat cokoliv, aby se uživil a že naopak právník - profesionál má mnohé věci zakázány, třeba právě etickými pravidly.

Bylo by vhodné jak na fakultách, tak v rámci profesní přípravy věnovat profesní etice větší prostor. Tomu, aby se etika stala povinným předmětem na právnických fakultách, brání nedostatek vyučujících, kteří by byli schopni téma zvládnout dostatečně kvalitně. K tématu také chybí česká odborná literatura.

Pokud by to nešlo jinak, měla by profesní etika dostat přednost před některými jinými povinnými předměty.

V tuto chvíli je zřejmě vhodnější začínat s volitelnými kurzy, připravovat metodologii, studijní materiály, kazuistiky, zapojovat více vyučujících, předávat si vzájemně zkušenosti a posléze přejít k výuce povinné.

Výhrady proti snaze zavést profesní etiku jako povinný předmět mohou stále ještě odrážet negativní zkušenost s ideologickou indoktrinací před rokem 1989; nyní s již dostatečným odstupem a zkušenostmi se otevírá nový prostor.

Materiál vznikl jako výstup projektu
Dlouhodobé partnerství výzkumu, praxe a výuky práva
(CZ.1.07/2.4.00/17.0044)
financovaného v rámci Operačního programu
Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

<http://partnerstvi.law.muni.cz>

